

ZOFIA ZAWADKA*,
ZDZISŁAW MAREK KURKOWSKI PROF. EM.**

*Przedszkole Niepubliczne „Miś” w Lublinie

**Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Katedra Logopedii i Językoznawstwa Stosowanego

ORCID ID: <https://orcid.org/0000000205073028>

Zagadnienia logopedyczne i audiologiczne w czasopiśmie „Szkoła Specjalna” w latach 2009–2020*

Speech therapy and audiology issues in the journal „Special School”
in the years 2009-2022

STRESZCZENIE

Artykuł został poświęcony analizie wybranych publikacji naukowych, ukazujących się na łamach czasopisma „Szkoła Specjalna” w latach 2009–2020. Głównym celem badań było przedstawienie ilościowego oraz jakościowego charakteru opracowań z zakresu logopedii i audiologii oferowanych nauczycielom, wychowawcom oraz pedagogom specjalnym, przy użyciu narzędzia, jakim jest wspomniane czasopismo. Materiały zostały przeanalizowane pod kątem częstości ukazywania się, zagadnień i zaburzeń, na których temat najczęściej pisano oraz zgodności treści publikacji z pierwotnymi założeniami twórców czasopisma.

Słowa kluczowe: pedagogika, pedagogika specjalna, zaburzenia mowy, wada słuchu, szkoła, rola nauczyciela, współpraca specjalistów

SUMMARY

The article is dedicated to the analysis of selected scientific publications appearing in the journal „Special School” in the years 2009–2020. The main aim of the research was to present the quantitative and qualitative nature of studies in the field of speech therapy and audiology, offered to

---

* Na podstawie pracy licencjackiej o tym samym tytule napisanej pod kierunkiem dr. hab. Zdzisława M. Kurkowskiego, prof. UMCS, Lublin 2021.

teachers, educators and special educators, with the help of the aforementioned journal. The materials were analyzed in terms of the frequency of publication, issues and disorders that were most often written about and the compliance of the content of the publication with the original assumptions of the authors of the journal.

Keywords: pedagogy, special education, speech disorders, hearing impairment, school, the role of the teacher, cooperation of specialists

WPROWADZENIE

Mowa odgrywa niezwykle i jednocześnie nadrzędną rolę w życiu każdej jednostki. Funkcje komunikacyjne realizujące się przy pomocy mowy i języka są oczywistością, nie można jednak zapomnieć również o funkcjach poznawczych oraz społecznych, wpływających na całość funkcjonowania człowieka, których realizacja także odbywa się poprzez mowę i język.

Mowa stanowiła oraz stanowi przedmiot refleksji praktyków oraz naukowców. Owe rozmyślenia oraz inspirowane nimi badania doprowadziły w efekcie do powstania pokaźnego zbioru definicji, funkcjonujących we współczesnej literaturze przedmiotu.

Pojęcie mowy, najodpowiedniejsze dla współczesnej praktyki logopedycznej, a – co za tym idzie – przyjęte na jej gruncie, głosi, że mowa (inaczej: zachowania językowe) jest to „zespół czynności, jakie przy udziale języka wykonuje człowiek, poznając świat i przekazując jego interpretację innym uczestnikom życia społecznego” (Grabias 2014, 36). Taka definicja mowy charakteryzuje ją jako układ pewnych, powiązanych ze sobą kompetencji oraz sprawności.

S. Grabias zauważa, że obecnie w polskiej logopedii funkcjonują trzy ujęcia jej przedmiotu, są to: zaburzenia mowy, mowa ze wszystkimi jej aspektami oraz biologiczne uwarunkowania języka i zachowań językowych. Grabias, opowiadając się za ostatnim z przytoczonych ujęć, definiuje logopedię jako naukę o biologicznych uwarunkowaniach języka i zachowań językowych (Grabias 2014, 15). Perspektywę taką przyjęli również twórcy niniejszej pracy, utożsamiając „zagadnienia logopedyczne” z przytoczoną powyżej definicją logopedii.

Liczne publikacje z zakresu pedagogiki oraz pedagogiki specjalnej podkreślają rolę pedagogów (nauczycieli, wychowawców, pedagogów specjalnych), jaką obok rodziców i terapeutów różnych dziedzin odgrywają w procesie właściwego nabywania mowy przez dziecko. Nauczyciele, pracujący na co dzień z uczniami, zarówno zdrowymi, jak również tymi, których językowe funkcjonowanie zostało w pewien sposób zaburzone, winni stanowić wzór prawidłowej mowy dla swoich podopiecznych. Implikuje to konieczność nieustannej refleksji nad własną wymową oraz kulturą żywego słowa, promowaną wśród wychowanków. Jednocześnie praca z dziećmi dotkniętymi różnego rodzaju zaburzeniami mowy, mającymi swoje neurofizjologiczne bądź psychiczne podłoże, wymaga od pedagogów

poznania teoretycznych podstaw dotyczących charakterystyki wybranych anomalii. Biegłość w znajomości metod pracy, a także orientacja w sposobach wspomagania terapii logopedycznej, bądź surdologopedycznej, stanowi cenne oparcie dla pracy specjalistów, których czas zajęć z uczniem jest zazwyczaj zdecydowanie krótszy niż czas, który podopieczny spędza z wychowawcą oraz w którego trakcie możliwe jest prowadzenie oddziaływań wspomagających terapię, warunkujących jej sukces.

Świadomość roli nauczycieli w procesie nabywania mowy i języka przez podopiecznych, a także ich wspomaganie terapii prowadzonych przez innych specjalistów, były wielokrotnie sygnalizowane przez badaczy. Zagadnienie to szczególnie omawia m.in. Beata Wołosuik w artykule: *Rola nauczyciela w rozwoju mowy dziecka* (Wołosuik 2014).

Choć niezaprzeczalnie pedagodzy swoimi działaniami wspomagają pracę innych specjalistów, w tym również logopedów, konieczne wydaje się zweryfikowanie źródeł informacji oferowanych nauczycielom, których treści dotyczą różnorodnych specjalności, innych niż pedagogika ogólna. W celu zbadania wycinka wspomnianej problematyki w niniejszej pracy analizie poddano poszczególne artykuły naukowe ukazujące się na łamach czasopisma „Szkoła Specjalna” w latach 2009–2020, których tematyka obejmowała zagadnienia dziedzin takich jak: logopedia i/lub audiologia. Problemy, które zostały zbadane, są ważne ze względu na znaczenie współpracy pedagogów (nauczycieli, wychowawców, pedagogów specjalnych) z innymi specjalistami, m.in. logopedami.

ROLA NAUCZYCIELA W ROZWOJU MOWY DZIECKA ORAZ ZNACZENIE WSPÓŁPRACY SPECJALISTÓW

Rozwój mowy, rozpoczynający się już w okresie życia płodowego i trwający przez pierwsze lata samodzielnego funkcjonowania młodego człowieka, jest wspierany przez najbliższe otoczenie jednostki – rodziców, rodzeństwo. Z biegiem czasu, gdy młody człowiek rozpoczyna edukację wczesnoszkolną lub przedszkolną, w kształtowanie komunikacji werbalnej dziecka włącza się również nauczyciel, którego działania profilaktyczne mają nieoceniony wpływ na właściwe językowe funkcjonowanie podopiecznych.

Pedagodzy pracujący z uczniami winni mieć świadomość roli mowy w życiu wychowanków. Dzięki niej dzieci są w stanie formułować oraz przekazywać swoje myśli i emocje innym użytkownikom życia społecznego. Wrażliwość nauczycieli na wszelkie przejawy nieprawidłowości niejednokrotnie umożliwia szybkie wychwycenie poważnych problemów rozwojowych dziecka manifestujących się często „jedynie” nieprawidłową artykulacją. Ważny dla praktyki pedagogicznej wydaje się również fakt korelacji zachodzącej pomiędzy zaburzenia mowy

oraz wynikającymi z nich poważnymi trudnościami szkolnymi, wpływającymi na efektywność procesu nauczania.

Wszystkie wymienione sytuacje wskazują na potrzebę uzupełniania wiedzy związanej z problematyką logopedyczną (i audiologiczną) przez nauczycieli pracujących z dziećmi. Wskazane jest tu zarówno uczestnictwo w szkoleniach tematycznych, konsultacje, udział w radach, spotkaniach czy warsztatach z udziałem specjalistów, jak również czynna współpraca m.in. z Poradnią Psychologiczno-Pedagogiczną funkcjonującą w pobliżu placówki oświaty. Rozwijanie warsztatu zawodowego poprzez samokształcenie może odbywać się m.in. poprzez lekturę czasopism naukowych, oferujących aktualną wiedzę z różnych obszarów pedagogiki specjalnej oraz dziedzin z nią powiązanych.

Przykładem wspomnianego źródła wiedzy jest dwumiesięcznik „Szkoła Specjalna”, przekazujący nauczycielom artykuły naukowe o zróżnicowanej tematyce, których treści uzupełniają wiedzę pedagogów oraz poszerzają ich warsztat pracy o nowe, innowacyjne metody. Treść poszczególnych artykułów została poddana weryfikacji.

CZASOPISMO „SZKOŁA SPECJALNA”

Czasopismo „Szkoła Specjalna”, które zostało stworzone przez profesor Marię Grzegorzewską, działa (z wyjątkami będącymi skutkiem zmian politycznych oraz trudnej sytuacji w powojennej Polsce) od 1924 roku. Dzięki temu stanowi pierwszą, regularnie ukazującą się publikację, której tematyka związana jest z życiem oraz funkcjonowaniem dzieci z niepełnosprawnościami – ich rozwojem, wychowaniem, pomocą oraz kształceniem. Jednocześnie twórcy czasopisma podejmują tematy związane ze wspieraniem oraz nauczaniem osób dorosłych niedostosowanych społecznie bądź niepełnosprawnych (Hryniewiecka 2014).

Zgodnie z pierwotnymi założeniami M. Grzegorzewskiej kwartalnik „Szkoła Specjalna” miał przede wszystkim służyć: „rozwojowi metod nauczania i wychowania anormalnych, jak i założeniom samokształceniowym nauczycieli szkół specjalnych” (Grzegorzewska 1924/1925, 3). Wizja twórczyni czasopisma zakładała, że periodyk stanie się „miejscem” służącym czerpaniu aktualnej wiedzy z wielu prężnie rozwijających się obszarów pedagogiki specjalnej oraz dziedzin z nią związanych, a tym samym pozwoli na wymianę myśli i spostrzeżeń pomiędzy specjalistami pracującymi na co dzień z osobami niepełnosprawnymi oraz niedostosowanymi społecznie: „«Szkoła Specjalna» winna być jednym z podstawowych terenów wymiany myśli, czerpania wiadomości w dziedzinie naukowej, organizacyjnej i metodologicznej [...] oraz zbliżenia intelektualnego rozsiągniętych po całym kraju Kolegów i Koleżanek”. Dalej założycielka periodyku pisze: „Wszyscyśmy pracujący [...] przynieść tu winni ku pożytkowi ogólnemu

nasze wiadomości, doświadczenia i obserwacje poparte wynikami pracy. [...] współdziałać w opracowaniu zagadnień organizacyjnych i metodologicznych, nadsyłać informacje, zapytania, krytyczne uwagi co do kierunku, charakteru i rozwoju pisma, tak, aby każdy z nas czuł się jego współtwórcą i współpracownikiem” (Grzegorzewska 1924/1925, 3). Z przytoczonych fragmentów wyłaniają się główne założenia twórców czasopisma. Założyciele pragną, by dwumiesięcznik służył samokształceniu pedagogów, pedagogów specjalnych, nauczycieli oraz wychowawców, a także był miejscem żywej wymiany informacji oraz rozwiązań praktycznych, skuteczniających prowadzone działania terapeutyczne i wychowawcze. Jednocześnie twórcy postulują współuczestnictwo tych osób w aktywnym tworzeniu struktury czasopisma.

Zdaniem J. Doroszewskiej, która od 1967 roku pełniła funkcję redaktora naczelnego „Szkoły Specjalnej”, czasopismo zajmowało wyjątkowe miejsce wśród dzieł o tematyce pedagogicznej. Było to spowodowane wszechstronnością prac ukazujących się na łamach dwumiesięcznika, które obejmowały całokształt zagadnień pedagogiki specjalnej oraz dziedzin z nią związanych. Dzięki wyodrębnieniu kilku najważniejszych działów specjalistycznych zawierających naukowe podstawy pracy oraz pomocy osobom niepełnosprawnym, jak również praktyczne wskazówki, niezwykle cenne w pracy specjalistów, czasopismo zyskiwało coraz liczniejsze grono odbiorców (Hryniewiecka 2014).

Zasygnalizowana struktura, w ramach której publikowane są kolejne artykuły o określonej tematyce (spełniające przyjęte założenia), ulegała drobnym modyfikacjom. Obecnie przedstawia się następująco:

- *Opracowania naukowe,*
  - *Z praktyki pedagogicznej,*
  - *Prawo i praktyka,*
  - *Z kraju i ze świata,*
  - *Recenzje,*
  - *Naszym Czytelnikom polecamy*
- oraz w poszczególnych numerach:
- *Zasłużeni dla pedagogiki specjalnej.*

Każdy z wymienionych działów realizuje istotne, sobie tylko właściwe cele i zadania, niezaprzeczalnie jednak łączące się ze sobą oraz wzajemnie się uzupełniające.

Pierwszy z działów noszący tytuł *Opracowania naukowe* stanowi teoretyczną, popartą badaniami podstawę do prowadzenia rozważań oraz tworzenia zasad pracy, mających uzasadnienie w naukowych ustaleniach oraz odkryciach wielorakich dyscyplin, nierozzerwalnie związanych z pedagogiką specjalną.

Dział zatytułowany: *Z praktyki pedagogicznej* jest wynikiem codziennych kontaktów specjalistów oraz dzieci i młodzieży niepełnosprawnej. Doświadczenia pedagogów, zebrane oraz przedstawiane w artykułach, stanowią metodę upowszechniania podstawowych założeń oraz efektywnych metod pracy, które winny zostać uwzględnione w zorganizowanym, a przede wszystkim skutecznym procesie rewalidacji niepełnosprawnych oraz niedostosowanych (Hryniewiecka 2015).

Dział *Prawo i praktyka* wyjaśnia prawne aspekty życia, których znajomość jest istotna dla osób niepełnosprawnych oraz ich rodzin i opiekunów (ibidem).

Z kraju i ze świata to część publikacji poświęcona przede wszystkim poszukiwaniu nowych, innowacyjnych metod pomocy z sukcesem wykorzystywanych poza granicami Polski (ibidem).

Nowości wydawnicze są szczegółowo omawiane oraz analizowane według krytycznych wytycznych w dziale *Recenzje*, natomiast ciekawe publikacje i warte uwagi badania, proponowane są odbiorcom w dziale *Naszym Czytelnikom polecamy* (Hryniewiecka 2014).

Obecnie funkcję redaktora naczelnego „Szkoły Specjalnej” pełni prof. E.M. Kulesza, której wizja czasopisma, uwzględnia pierwotne założenia twórców i zakłada ciągłe udoskonalanie periodyku (Hryniewiecka 2015).

METODA BADAŃ WŁASNYCH

Głównym celem pracy jest analiza zawartości czasopisma naukowego „Szkoła Specjalna” pod kątem zagadnień logopedycznych i audiologicznych w latach 2009–2020. Ze względu na charakter pracy oraz dużą liczbę publikacji w każdym numerze czasopisma analiza została ograniczona do publikacji o tematyce logopedycznej i audiologicznej zawartych w dwóch działach czasopisma. Działami tymi są: *Opracowania naukowe* oraz *Z praktyki pedagogicznej*.

Celem badań jest przedstawienie ilościowego charakteru opracowań oraz tematyki publikacji ukazujących się na łamach czasopisma. Materiały zostały przeanalizowane pod kątem częstości ukazywania się, zagadnień i zaburzeń, na temat których najczęściej pisano, oraz zgodności treści publikacji z pierwotnymi ustaleniami założycieli czasopisma.

Podjęto próbę odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

1. Jaki jest ilościowy zakres publikacji?
2. Na jakie tematy publikowano najczęściej?
3. Czy ilościowy i jakościowy charakter publikacji jest zgodny z pierwotnymi założeniami twórców czasopisma „Szkoła Specjalna”?

Na ich podstawie sformułowano następujące hipotezy badawcze:

1. Artykuły z zakresu logopedii lub audiologii publikowane są w każdym roku funkcjonowania dwumiesięcznika.

2. Liczba publikacji o tematyce logopedycznej oraz artykułów z zakresu audiologii jest zbliżona.
3. Publikacje mają zróżnicowany charakter.
4. Publikacje dotyczą głównie tych zaburzeń, których trudności przyczyniają się do nieprawidłowości w nabywaniu umiejętności szkolnych.
5. Charakter analizowanych publikacji jest zgodny z początkowymi założeniami twórców dwumiesięcznika.

Analiza ilościowa czasopisma przeprowadzona na potrzeby pracy obejmuje zestawienie wszystkich publikacji o tematyce logopedycznej oraz audiologicznej z dwóch głównych rubryk czasopisma, a więc tych, które stale ukazują się w czasopiśmie. Łącznie analizie poddano 53 publikacje.

Publikacje z zakresu logopedii:

- Wpływ rozumienia pojęć przez dzieci niewidome na nauczanie języków obcych (Jaworska-Biskup 2009);
- *Diagnoza różnicująca zaburzenia mowy u dzieci z alalią i niepełnosprawnością intelektualną* (Łałajewa 2009);
- *Wykorzystanie komputerowego badania wzroku i słuchu w diagnostyce poziomu funkcji percepcyjnych warunkujących proces czytania i pisania – porównanie wartości diagnostycznej Programów Widzę, Słyszę i Skali Ryzyka Dysleksji* (Pawłowska-Jaroń 2009);
- *Wpływ śladowych postaci przetrwałych odruchów na powstawanie trudności szkolnych – próba stawiania diagnozy* (Grzywniak 2010);
- *Płodowy zespół alkoholowy – zagadnienia mowy i percepcji* (Pawłowska-Jaroń 2010);
- *Wykorzystanie techniki obserwacji w diagnostyce logopedycznej* (Jauer-Niworowska 2010);
- *Zastosowanie komunikacji alternatywnej i wspomagającej w pracy z dzieckiem z autyzmem – z doświadczeń młodego nauczyciela* (Cychowska 2010);
- *Kompetencje społeczne rodzeństwa osób z autyzmem* (Danielewicz, Rola 2011);
- *Sprawne ręce* (Przybyszewska 2011);
- *Badania logopedyczne i ich zastosowanie w praktyce diagnostyczno-terapeutycznej (zmiennosc realizacji elementów języka u osób z afazją i u osób z dyzartrią)* (Jauer-Niworowska, Strachalska 2011);
- *Definicje formułowane przez niewidomych i widzących jako przyczynę do rozważań nad zjawiskiem werbalizmu* (Mikołajczak-Matyja 2011);
- *Obsługa czy samoobsługa?* (Przybyszewska 2011);

- *Ocena kompetencji słotwórczej uczniów z trudnościami w czytaniu i pisaniu na poziomie edukacji wczesnoszkolnej* (Giermakowska 2012);
- *Czytanie ze zrozumieniem uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim na przykładzie pracy w klasie V i VI ZSS w Białej Podlaskiej* (Hackiewicz, Tomczyszyn 2012);
- *Stan mowy i funkcjonowanie emocjonalno-społeczne osób z niedokształceniem mowy pochodzenia korowego* (Pirttinen 2013);
- *Sprawność językowa dzieci ośmioletnich. Porównanie zdolności językowych dziewcząt i chłopców w normie intelektualne* (Adamczyk-Borucka 2013);
- *Program „Kształtowanie kompetencji komunikacyjnych opartych na rozwoju sensomotorycznym”* (Piotrowska-Madej 2014);
- *Wyniki programu „Kształtowanie kompetencji komunikacyjnych w oparciu o rozwój sensomotoryczny”, cz. 2* (Piotrowska-Madej 2014);
- *Uczeń ze specyficznymi zaburzeniami rozwoju językowego (SLI)* (Biała 2015);
- *Profilaktyka trudności w nabywaniu umiejętności językowych w szkole – w jaki sposób w przedszkolu lepiej przygotowywać dzieci do nauki czytania i pisania* (Olechowska 2015);
- *Problemy szkolne dzieci leworęcznych* (Konieczna 2015);
- *Hipoteza deficytu mózdkowego w etiologii dysleksji rozwojowej – implikacje diagnostyczno-terapeutyczne* (Skałbania 2016);
- *Wewnętrzne i zewnętrzne uwarunkowania a strategie uczenia się i osiągnięcia edukacyjne gimnazjalistów z dysleksją i bez specyficznych trudności w uczeniu się* (Kucharczyk, Dłużniewska 2016);
- *Uczestnictwo w kulturze popularnej a kompetencje społeczne i postawy twórcze uczniów z dysleksją i bez dysleksji w okresie adolescencji* (Kuracki, Dłużniewska, Kosewska 2016);
- *Proces wspierania dziecka ze specjalnymi potrzebami komunikacyjnymi w zakresie rozwijania kompetencji społecznych* (Konieczna, Cichocka-Segiet 2016);
- *Logopeda – wzorzec i rola terapeuty w procesie wczesnej edukacji* (Pardej 2016);
- *Tabletowe dzieci. Ile zła wyrządza małym dzieciom tablet reklamowany jako najlepsza zabawka dla twojego dziecka. Ku przestrodze dorosłym, którzy temu ulegają* (Gruszczyk-Kolczyńska 2017);
- *Jak szybko mówią dzieci niepełnosprawne intelektualnie* (Michalik, Milewski, Kaczorowska-Bray, Solak 2018);
- *Trudności w nauce czytania i pisania u dzieci z ADHD* (Kajka 2018);

- *Od sprawności motorycznej do nauki pisania – rozwiązania praktyczne* (Pleskot 2018);
- *Uczeń niewidomy z dysleksją – zarys problemu* (Gindrich 2019);
- *Dysleksja a trudności w czytaniu i pisaniu typu wzrokowego. Głos w dyskusji* (Boksa, Cuprych 2019);
- *Dziecko z niedokształceniem mowy o typie afazji – zarys problematyki* (Walczak-Człapińska 2020);
- *Funkcjonowanie uczniów z lekką niepełnosprawnością intelektualną w wieku wczesnoszkolnym w zakresie komunikacji werbalnej* (Masłowska 2020);
- *Przegląd i analiza metod terapeutycznych dedykowanych przetrwałym od-
ruchom pierwotnym* (Krzeszewska, Mikołajewska 2020);
- *Terapia ręki jako holistyczna forma wsparcia ucznia z obniżoną sprawno-
ścią motoryki małej* (Zielińska 2020);
- *Jak wspierać w szkole jakającego się ucznia?* (Kowalczyk 2020).

Publikacje z zakresu audiologii/surdologii:

- *Indywidualne techniki pracy z dorosłą głuchoniemą uczennicą analfabetką* (Augustyniak-Lauks 2009);
- *Rzeczywistość szkolna dziecka z głęboko upośledzonym słuchem w inte-
gracji* (Gulip 2010);
- *System migany w nauczaniu głuchych i słabosłyszących – możliwości za-
stosowania i perspektywy rozwoju* (Sak 2010);
- *Wpływ Metody Ruchu Rozwijającego Weroniki Sherborne na rozwój spo-
łeczny dzieci z wadą słuchu w wieku przedszkolnym* (Matasek 2010);
- *Terapia dzieci z wadą słuchu i tracheostomią – analiza przypadku* (Szmuc,
Bieńkowska 2011);
- *Aparaty słuchowe i inne urządzenia wspomagające słyszenie dzieci
z uszkodzonym narządem słuchu – co powinien wiedzieć nauczyciel* (Le-
wandowska 2015);
- *Pedagogiczno-logopedyczna analiza projektu pt. „Model edukacji dwuję-
zycznej dzieci głuchych”* (Krakowiak 2016); *Pomiędzy językami – tłumacz
języka migowego w procesie kształcenia osób z uszkodzonym narządem
słuchu na poziomie szkolnictwa wyższego* (Krzyszowska 2016);
- *Czynniki determinujące sytuację społeczną młodych kobiet z uszkodze-
niem słuchu* (Kołodziejczyk 2016);
- *Uczenie się języka obcego przez osoby korzystające z implantów ślimako-
wych* (Domagała-Zyśk, Kłos-Dacka, Zadrożniak 2017);
- *Strategie wczesnego wspomagania rozwoju dziecka z wadą słuchu* (Olemp-
ska-Wysocka 2017);

- *Dostosowanie lekcji języka angielskiego jako obcego do potrzeb uczniów z dysfunkcją słuchu w nauczaniu wczesnoszkolnym* (Domagała-Zyśk 2018);
- *Wczesna terapia surdologopedyczna w aspekcie stymulacji rozwoju dziecka z niepełnosprawnością słuchową (opis indywidualnego przypadku)* (Maculewicz 2019);
- *Zaburzenia przetwarzania słuchowego – algorytm postępowania diagnostyczno-terapeutycznego* (Rostkowska, Wojewódzka, Kupisiewicz 2019);
- *Skuteczność zastosowania minimikrofonów wspomagających słyszenie w terapii dzieci z implantem ślimakowym – badanie wielośrodkowe* (Bieñkowska, Babula, Lewczuk-Siliwoniuk et al. 2020);
- *Kompetencje w polskim języku migowym i umiejętność rozumienia czytanego tekstu u uczniów G/głuchych* (Kotowicz 2020).

Aby zwiększyć trafność prowadzonych badań oraz uporządkować treści zawarte w poszczególnych publikacjach, badania przeprowadzono z użyciem podziału typów publikacji zaczerpniętego z serwisu informacyjnego POL-index (POL-index serwis informacyjny) oraz autorskiego schematu analiz pozwalającego na wyszukanie oraz interpretację najważniejszych zagadnień zawartych w analizowanych pracach. Narzędzie (schemat) uwzględnia następujące kategorie opisu: terminologia, etiologia zaburzenia, objawy/cechy charakterystyczne, kryteria diagnostyczne, terapia/wspomaganie oraz korzyści, jakie lektura artykułu niesie dla warsztatu pracy pedagoga – czytelnika. Podczas analiz poszczególnych publikacji schemat niejednokrotnie ulegał wzbogaceniu o takie kryteria, jak: metoda badań własnych zawartych w artykule, wnioski, a także dodatkowe refleksje i kryteria wynikające ze specyfiki analizowanej pracy. Wprowadzone modyfikacje schematu analiz miały na celu jak najpełniejsze przedstawienie treści ukazanych w publikacji, które niejednokrotnie wybiegały poza pierwotnie przyjęty schemat. Dodatkowo treść pięciu kategorii opisu publikacji (tj. terminologia, etiologia, symptomatologia, zagadnienie diagnozy oraz terapii) oceniana była według stworzonej na potrzeby pracy pięciostopniowej skali omówienia:

1. Brak omówienia – artykuł nie zawiera żadnych informacji dotyczących zagadnienia;
2. Omówienie pobieżne – artykuł zawiera podstawowe informacje dotyczące zagadnienia (minimum jedna aktualna definicja);
3. Omówienie pośrednie (minimum dwie aktualne definicje);
4. Omówienie ogólne – artykuł przedstawia różne ujęcia zagadnienia (minimum trzy aktualne definicje);
5. Omówienie szczegółowe – artykuł przedstawia całościowe ujęcie zagadnienia.

Kryterium opisu nieocenianym pod względem stopnia omówienia zagadnienia były *Korzyści dla warsztatu pracy nauczycieli*. Wyszczególnione w nim zostały główne zalety wynikające z lektury analizowanego artykułu, mogące jednocześnie wpływać na wzrost kompetencji specjalistów – pedagogów.

Poddane interpretacji materiały archiwalne, mające postać dokumentów piśmiennych, pojawiały się na łamach dwumiesięcznika w latach 2009–2020 w liczbie od dwóch do ośmiu publikacji rocznie. Analizie poddano artykuły naukowe z działów: *Opracowania naukowe* oraz *Z praktyki pedagogicznej* publikowane wyłącznie w języku polskim. Następnie poddane weryfikacji, zgodnie z przyjętymi kryteriami, artykuły zostały zestawione z założeniami przyjętymi przez twórców czasopisma.

Warto podkreślić, że głównym celem pracy jest analiza zawartości czasopisma naukowego „Szkola Specjalna” pod kątem zagadnień logopedycznych i audiologicznych w latach 2009–2020. Analiza dotyczy głównie liczby publikacji oraz zgodności prezentowanych prac z pierwotnymi założeniami twórców dwumiesięcznika. Pobieżna analiza poprawności merytorycznej publikowanych treści nie budzi zastrzeżeń autorów niniejszego artykułu, jednak niewątpliwie wymaga dalszych badań celem określenia oryginalności prezentowanych wyników, jasności wywodu czy wartości praktycznej prezentowanych publikacji.

WNIOSKI WYNIKAJĄCE Z ANALIZY ARTYKUŁÓW

W publikacji przedstawiona została roczna suma artykułów, jakie ukazały się we wspomnianych działach we wskazanym przedziale czasowym. Każdego roku wydawanych jest pięć numerów czasopisma „Szkola Specjalna”. W latach 2009–2020 ukazało się 60 numerów, z których 23 nie zawierały żadnej publikacji z zakresu logopedii bądź audiologii. Analizie poddano łącznie 53 publikacje, 29 z działu *Opracowania naukowe* oraz 24 z części *Z praktyki pedagogicznej*. Liczba publikacji ukazująca się w roku waha się od 2 do 8 opracowań, liczba materiałów w poszczególnych numerach zaś od 0 do 4. Najmniejszą liczbę artykułów o wskazanej tematyce odnotowano w latach 2012–2014 (jedynie po dwie publikacje spełniające wymogi kwalifikujące materiał do analizy). Największa liczba artykułów (8 opracowań) została opublikowana w roku 2016.

Celem powyższej analizy jest ukazanie zróżnicowania materiałów publikowanych w czasopiśmie „Szkola Specjalna” w latach 2009–2020. Jednocześnie przedstawione dane potwierdzają hipotezę mówiącą o ukazywaniu się materiałów o wskazanej tematyce w każdym z analizowanych lat działalności czasopisma.

Dokonując analizy jakościowej zawartości czasopisma, zweryfikowano stosunek liczby artykułów z zakresu logopedii ogólnej do publikacji dotyczących zagadnień audiologicznych, dotyczących tematyki dysfunkcji narządu słuchu.

Uzyskane dane pozwoliły na wyodrębnienie z puli 53 przeanalizowanych materiałów 16 publikacji o tematyce audiologicznej oraz surdologicznej (30%), a także 37 opracowań z zakresu logopedii ogólnej (70%).

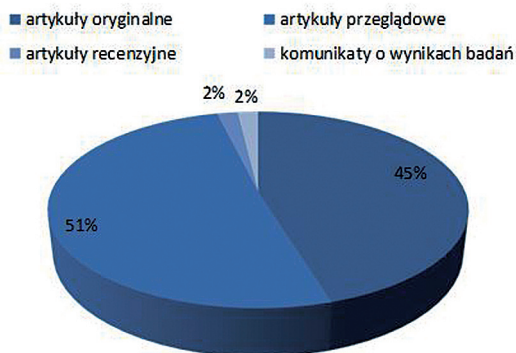

Wykres 1. Tematyka przeanalizowanych artykułów z czasopisma „Szkoła Specjalna” w latach 2009–2020

Przedstawiony rozkład ukazuje znaczną dysproporcję w liczbie opracowań o dwojakiej tematyce i obala hipotezę zakładającą równy podział materiałów z obu zakresów. Ukazana dysproporcja może wynikać z faktu, że osoby z dysfunkcją narządu słuchu, których kształcenie odbywało się przy pomocy różnorodnych metod, uzyskały pełnię możliwości przynależności do społeczeństwa osób słyszących dopiero wówczas, gdy skonstruowane zostały pierwsze protezy narządu słuchu. Niedługo potem dzieci z niepełnosprawnością słuchową zaczęły uczęszczać do szkół masowych, co wpłynęło na potrzebę kształcenia nauczycieli oraz wychowawców również w zakresie pracy ze wspomnianą grupą podopiecznych. Fakt ten miał miejsce znacznie później niż początki współpracy nawiązanej pomiędzy specjalistami z dziedziny pedagogiki oraz logopedii, dlatego też dorobek teoretyczny oraz praktyczny z zakresu audiologii, oferowany w kształceniu pedagogów, jest uboższy.

Dla pełniejszego ukazania zróżnicowania analizowanych opracowań wykorzystano podział typów publikacji naukowych oferowany przez polską bazę cytowań POL-index. Wykorzystana klasyfikacja pozwoliła skategoryzować wybrane prace zgodnie z charakterem treści w nich zawartych. Każdy artykuł został przydzielony do jednej kategorii. 53 zweryfikowane prace zostały pogrupowane na cztery cztery kategorie: oryginalne artykuły naukowe, w tym również opisy indywidualnych przypadków (24 publikacje), artykuły przeglądowe (27 publikacji),

komunikaty o wynikach badań (jedna publikacja) oraz artykuły recenzyjne (jedna publikacja) (POL-index serwis informacyjny).

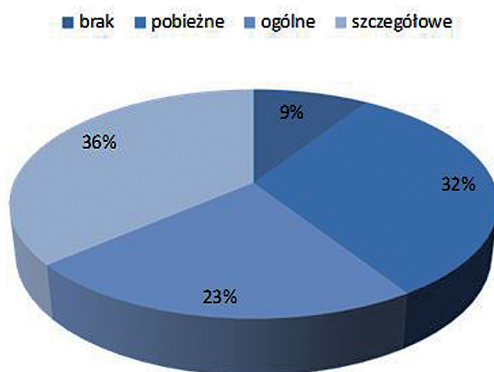

Wykres 2. Podział przeanalizowanych artykułów z czasopisma „Szkoła Specjalna” w latach 2009–2020 ze względu na typ publikacji

Najlichnějšíą grupę (co widać na powyższym wykresie) stanowią artykuły przeglądowe, ukazujące aktualny stan wiedzy dotyczący danego zaburzenia bądź zjawiska. Tego typu publikacje interpretują oraz zestawiają ze sobą wyniki oryginalnych prac badawczych w celu ich usystematyzowania. Dzięki lekturze wspomnianych prac czytelnicy zapoznają się z wynikami różnorodnych badań zawartych w publikacjach źródłowych, otrzymując tym samym całościowy obraz poruszanej problematyki. Drugą w kolejności, niemal tak samo liczną, grupą analizowanych prac są artykuły oryginalne. Prezentują one oryginalne badania o różnorodnym charakterze, których celem jest wypełnienie luk w aktualnym stanie wiedzy na temat danego zjawiska/zagadnienia. Do tej kategorii zalicza się również studia przypadku prezentujące szczegółową weryfikację danego zjawiska (w analizowanych przypadkach – pacjenta bądź zaburzenia). Najmniej liczne są typy artykułów będące komunikatami o wynikach badań (jedna praca) oraz artykuły recenzyjne (jedna praca). Komunikaty są z reguły pracami krótkimi, prezentującymi wstępne wyniki prowadzonych działań badawczych. Artykuły recenzyjne natomiast zawierają krytyczną analizę oraz ocenę danej publikacji naukowej prezentującej wyniki badań bądź proponującej innowacyjne rozwiązania techniczne lub programowe (POL-index serwis informacyjny). Stworzony podział wskazuje na różnorodność analizowanych materiałów, co potwierdza przyjętą hipotezę badawczą.

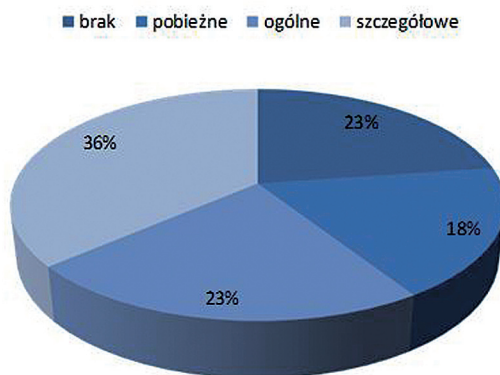
W obrębie kategorii, jaką stanowią artykuły przeglądowe ukazujące aktualny stan wiedzy na temat danego zaburzenia, wyszczególniono dodatkowo kate-

gorie takie opisu, jak: terminologia, etiologia zaburzenia, symptomatologia oraz zagadnienie diagnozy i terapii. W obrębie przedstawionych kategorii dokonano również oceny stopnia omówienia poszczególnych aspektów, zgodnie z autorską, pięciostopniową skalą. Takiej pogłębionej analizie poddane zostały 22 artykuły przedstawiające istotę danego zaburzenia. Uszczegółowiona analiza treści artykułów oraz poszczególnych kategorii opisu prezentowanych zaburzeń pozwala na wyciągnięcie wniosków dotyczących ogólnych tendencji omówienia prezentowanych przez twórców opracowań.

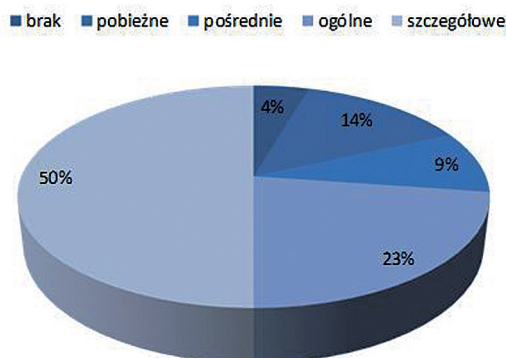
Wykres 3. Poziom omówienia terminologii w wybranych artykułach przeglądowych ukazujących się na łamach czasopisma „Szkoła Specjalna” w latach 2009–2020

Pierwsza z trzech kategorii opisu (tj. terminologia) w większości prac prezentowana była w sposób ogólny lub szczegółowy. Pozwala to pedagogom oraz wychowawcom na zapoznanie się z obowiązującymi obecnie definicjami poszczególnych anomalii, a w efekcie na uniknięcie nieporozumień w kontakcie ze specjalistami dziedziny pokrewnej, jaką jest logopedia (lub audiologia). Jednocześnie precyzyjne przedstawienie najważniejszych aspektów poruszanego zaburzenia bądź zjawiska ułatwia specjalistom dostatecznie zaznajomionym z tematem zrozumienie dotykanej problematyki, a tym samym prowadzi do pełniejszego zrozumienia treści zaprezentowanych w dalszej części publikacji. Dokładne przedstawienie terminologii, którą autorzy posługiwali się w pracach, stanowi właściwy wstęp do dalszych rozważań.

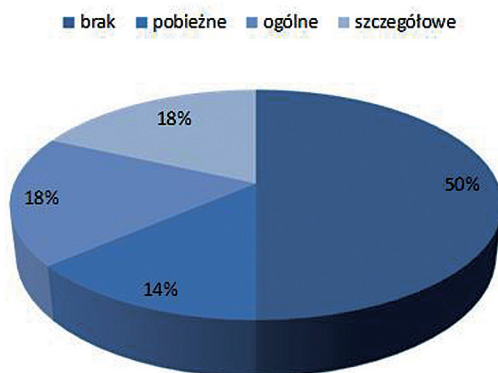
Wykres 4. Poziom omówienia etiologii zaburzeń w artykułach przeglądowych ukazujących się na łamach czasopisma „Szkoła Specjalna” w latach 2009–2020

Zagadnienie etiologii oraz patomechanizmu powodującego dane zaburzenie cechuje się największym odsetkiem braku omówienia owej kategorii w prezentowanych publikacjach. Może to stanowić wynik niezajomości przyczyn bądź braku jednoznaczności badań co do zróżnicowanych czynników warunkujących poszczególne zaburzenia mowy i języka. Jednocześnie znaczna część publikacji wskazujących na konkretne podłoże obserwowanych zaburzeń podkreśla równocześnie znaczący wpływ środowiska na rozwój mowy dzieci. Dzięki temu pedagodzy oraz wychowawcy mają szansę oddziaływać na środowisko szkolne oraz uczniowską społeczność, by stymulować właściwe nabywanie kompetencji i sprawności językowych, a zarazem zapobiegać ewentualnym nastającym trudnościom.

Wykres 5. Poziom omówienia symptomatologii zaburzeń w wybranych artykułach przeglądowych ukazujących się na łamach czasopisma „Szkoła Specjalna” w latach 2009–2020

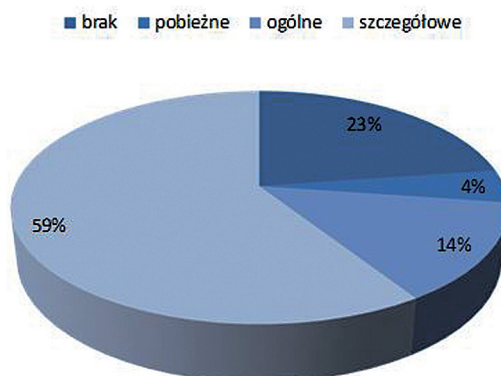
W przypadku prezentacji charakterystycznych cech opisywanych w artykułach zaburzeń obserwuje się największy odsetek szczegółowych omówień (aż 50%). Taki sposób prezentacji pozwala „wyczuć” nauczycieli oraz nakierować ich uwagę na konkretne nieprawidłowe zachowania manifestujące się w językowym funkcjonowaniu uczniów. Skutkuje to wczesnym wstępnym zidentyfikowaniem problemu oraz możliwością skierowania podopiecznego do specjalisty, który przeprowadzi pełną diagnozę oraz wdroży odpowiednie działania terapeutyczne nakierowane na usunięcie głównych przyczyn nieprawidłowości.

Wykres 6. Poziom omówienia zagadnienia diagnozy zaburzeń w artykułach przeglądowych ukazujących się na łamach czasopisma „Szkoła Specjalna” w latach 2009–2020

Kategoria diagnozy charakteryzuje się wyjątkowo dużym odsetkiem artykułów niezawierających informacji na temat procesu diagnostycznego danego zaburzenia. Przedstawiony stan rzeczy może wynikać z braku posiadania przez pedagogów kompetencji odpowiednich do prowadzenia diagnozy zaburzeń mowy reprezentowanych przez podopiecznych. Rolą nauczycieli oraz wychowawców jest wstępna identyfikacja nieprawidłowości oraz skierowanie uczniów do odpowiednich specjalistów posiadających wiedzę i kompetencje we wspomnianym zakresie. Należy podkreślić, że wspomniane działania diagnostyczne oraz pełne rozpoznanie zaburzenia leżą w gestii logopedy i nie powinny być prowadzone przez nauczycieli, wychowawców ani pedagogów, którzy nie otrzymali pełnego wykształcenia we wspomnianym zakresie.

Wykres 7. Poziom omówienia zagadnienia terapii zaburzeń w artykułach przeglądowych ukazujących się na łamach czasopisma „Szkoła Specjalna” w latach 2009–2020

Zagadnienie terapii, w przeciwieństwie do kwestii diagnozy poszczególnych zaburzeń, w znakomitej większości prac omówione zostało w sposób szczegółowy lub ogólny. Dzięki takiej prezentacji pedagodzy mają szansę poznać sposoby pracy z uczniami z poszczególnymi zaburzeniami mowy i tym samym włączyć się w proces terapeutyczny prowadzony przez logopedę. Dzięki temu możliwe staje się wspieranie oddziaływań rehabilitacyjnych innego specjalisty oraz stymulowanie rozwoju mowy pozostałych uczniów. Jednocześnie pedagodzy otrzymują informacje dotyczące błędnego postępowania, którego należy wystrzegać się w pracy z dziećmi przejawiającymi podobne trudności. Znajomość metod terapii logopedycznych stwarza zarazem szansę dla takiej modyfikacji środowiska szkolnego, która uczyni szkołę miejscem przyjaznym oraz bezpiecznym dla dzieci z trudnościami w porozumiewaniu się. Również znajomość sposobów komunikowania się z uczniami wykazującymi nieprawidłowości udoskonala warsztat pracy nauczycieli oraz wychowawców. Wyżej wymienione informacje, wskazówki oraz postulaty zostały zawarte w znacznej części analizowanych publikacji przeglądowych, czyniąc je niezwykle cennymi dla doskonalenia warsztatu pracy nauczycieli oraz wychowawców.

Poszczególne materiały z zakresu logopedii oraz audiologii w dużej mierze skupiają się na przeglądzie aktualnej wiedzy dotyczącej poszczególnych zaburzeń mowy oraz dysfunkcji narządu słuchu. Największa liczba publikacji dotyczyła wad słuchu (25%) oraz aspektów powiązanych z niepełnosprawnością słuchową (takich jak implantacja oraz aparatownie), rzeczywistości szkolnej dziecka z wadą słuchu czy wskazówek metodycznych zalecanych w codziennej pracy z tą grupą. Kolejna, najbardziej liczna, pula publikacji dotyczyła dysleksji oraz ryzyka dysleksji (19%). Inne zaburzenia, które pojawiły się w poszcze-

gólnych artykułach to m.in.: oligofazja, alalia, niedokształcenie mowy o typie afazji, jąkanie, porozumiewanie się dzieci z płodowym zespołem alkoholowym oraz z autyzmem. Dodatkowo stosunkowo duża liczba publikacji odnosiła się do obniżenia sprawności motorycznych i manualnych wśród dzieci oraz konsekwencji takiego stanu. Pozostałe materiały, nie dotyczące konkretnych zaburzeń, dotyczyły przede wszystkim istoty systemu językowo-migowego, języka migowego, różnych aspektów rozwoju mowy dziecka, zagadnienia kompetencji zawodowych oraz sylwetki logopedy. Przedstawione zaburzenia, takie jak trudności językowe wynikające z dysfunkcji narządu słuchu, dysleksja oraz jej ryzyko, stanowią wyzwania, które nader często spotykane są w pracy pedagogów, nauczycieli oraz pedagogów specjalnych. Dość duża liczba publikacji dotycząca różnych aspektów powyższych zaburzeń podyktowana jest koniecznością znajomości istoty owych trudności, gdyż ich specyfika wielokrotnie ma wpływ na występowanie trudności w nabywaniu umiejętności szkolnych lub bezpośrednio ich dotyczy. Jednocześnie wiedza na temat wymienionych zaburzeń pozwala pedagogom, wychowawcom i nauczycielom włączać się w proces terapii podopiecznych oraz skutecznie wspierać działania logopedów.

Założenia twórców czasopisma zakładające, że „Szkoła Specjalna” stanowić będzie podstawową platformę wymiany informacji pomiędzy pedagogami, nauczycielami oraz wychowawcami, a także innymi osobami zainteresowanymi zagadnieniami z zakresu pedagogiki specjalnej oraz dziedzin pokrewnych, są nadal skutecznie realizowane. Dwumiesięcznik stanowi jedno z podstawowych narzędzi umożliwiających pogłębianie wiedzy dotyczącej poszczególnych zaburzeń i anomalii. Czytelnicy publikacji niejednokrotnie otrzymują gotowe rozwiązania, o które mogą wzbogacić swój warsztat pracy (np. publikacja *Aparaty słuchowe i inne urządzenia wspomagające słyszenie dzieci z uszkodzonym narządem słuchu – co powinien wiedzieć nauczyciel*). Jednocześnie prezentowane artykuły pozwalają na zapoznanie się z nowymi, innowacyjnymi metodami pracy zweryfikowanymi w praktyce (m.in. *Jak wspierać w szkole jękającego się ucznia?*; *Dostosowanie lekcji języka angielskiego jako obcego do potrzeb uczniów z dysfunkcją słuchu w nauczaniu wczesnoszkolnym*). Artykuły oryginalne, stanowiące przedstawienie badań własnych autorów, wielokrotnie wypełniają luki w aktualnym stanie wiedzy na dany temat (np. *Kompetencje społeczne rodzeństwa osób z autyzmem*). Publikacje przeglądowe, dostarczają natomiast podstawowych informacji dotyczących poszczególnych zaburzeń mowy, których nauczyciele i wychowawcy nie znają, a z którymi będą zmuszeni pracować (m.in. *Trudności w nauce czytania i pisania u dzieci z ADHD* oraz *Płodowy zespół alkoholowy – zagadnienia mowy i percepcji*). Analizowane materiały naukowe, ukazujące się na przestrzeni lat 2009–2020, wielokrotnie podkreślają rolę pedagogów, jaką

odgrywają oni w procesie terapii logopedycznej. Zasygnalizowanie istoty współpracy spełnia postulaty M. Grzegorzewskiej wskazujące na konieczność współdziałania specjalistów.

PODSUMOWANIE

Prowadzone weryfikacje pozwoliły na potwierdzenie czterech z pięciu postawionych hipotez badawczych. Okazuje się, że w każdym roku funkcjonowania czasopisma „Szkoła Specjalna” publikowanych jest od dwóch do ośmiu publikacji z zakresu logopedii i/lub audiologii. 53 publikacje, badane na potrzeby powyższej pracy, wykazały zróżnicowany charakter treściowy. Każdą z prac zdołano zakwalifikować do konkretnej kategorii spełniającej określone wymogi. Dzięki temu dowiedziono, że największą grupę artykułów stanowiły prace przeglądowe oraz, niemal tak samo liczne, publikacje oryginalne (badawcze), co spełnia postulaty twórców czasopisma wskazujące na potrzebę żywej wymiany informacji w dziedzinie naukowej, metodologicznej oraz organizacyjnej. Tematyka poszczególnych materiałów poddanych analizie dotyczyła przede wszystkim zaburzeń mających ścisły związek z trudnościami szkolnymi. Jednocześnie znaczna część artykułów dotyczyła tych zaburzeń, których występowanie nie uniemożliwia dziecku uczęszczania do szkoły masowej, przez co znajomość ich specyfiki jest niezbędna w pracy nauczycieli oraz wychowawców. Zgodność z pierwotnymi założeniami twórców czasopisma podkreślana jest przez liczne grono badaczy, m.in. D. Apanel (2015) i A. Hryniewicką (2014).

Jedynie hipoteza zakładająca podobny rozkład publikacji o tematyce logopedycznej i audiologicznej nie została potwierdzona w toku prowadzonych badań. Okazuje się bowiem, że liczba publikacji z zakresu logopedii ogólnej jest ponad dwukrotnie większa niż artykułów dotyczących wad słuchu oraz komplikacji z nimi związanych.

ZAKOŃCZENIE

Czasopismo „Szkoła Specjalna” oraz poszczególne publikacje w nim zawarte stanowią główne źródło upowszechniania dorobku teoretycznego, metodologicznego oraz organizacyjnego zarówno pedagogiki specjalnej, jak i licznych dziedzin pokrewnych. Dwumiesięcznik odgrywa nieocenioną rolę w kształceniu nauczycieli, wychowawców, pedagogów oraz pedagogów specjalnych. Umożliwia żywą wymianę informacji oraz spostrzeżeń pomiędzy wspomnianymi specjalistami, przyczyniając się jednocześnie do nawiązywania współpracy pomiędzy przedstawicielami różnorodnych profesji, chcących nieść pomoc dzieciom oraz młodzieży potrzebującym wsparcia.

Co ważne, wskazane czasopismo naukowe ma równocześnie wpływ na kształtowanie postaw społecznych wobec osób niepełnosprawnych oraz niedostosowanych. Dzięki takiej funkcji niezaprzeczalnie przyczynia się ono do poprawy jakości życia osób z trudnościami oraz ich rodzin.

BIBLIOGRAFIA

- Adamczyk-Borucka M., 2013, *Sprawność językowa dzieci ośmioletnich. Porównanie zdolności językowych dziewcząt i chłopców w normie intelektualnej*, „Szkola Specjalna”, s. 270–279.
- Apanel D., 2015, *Rola czasopisma „Szkola Specjalna” w kształtowaniu społecznego wizerunku dziecka z niepełnosprawnością w Polsce w okresie międzywojennym (1924–1939)*, „Interdyscyplinarne Konteksty Pedagogiki Specjalnej”, nr 8, s. 43–57.
- Augustyniak-Lauks B., 2009, *Indywidualne techniki pracy z dorosłą głuchoniemą uczennicą analfabetką*, „Szkola Specjalna”, s. 195–203.
- Biała M., 2015, *Uczeń ze specyficznymi zaburzeniami rozwoju językowego (SLI)*, „Szkola Specjalna”, s. 61–69.
- Bieńkowska K.I., Babula K., Lewczuk-Siliwoniuk M., Demiańczuk M., Kasica K., Kasica B., Kolanowska A., Gawłowska M.B., Mickiewicz P., Jedlińska A., 2020, *Skuteczność zastosowania minimikrofonów wspomagających słyszenie w terapii dzieci z implantem ślimakowym – badanie wielośrodkowe*, „Szkola Specjalna”, s. 37–46.
- Boksa E., Cuprych R., 2019, *Dysleksja a trudności w czytaniu i pisaniu typu wzrokowego. Głos w dyskusji*, „Szkola Specjalna”, s. 256–267.
- Cychowska M., 2010, *Zastosowanie komunikacji alternatywnej i wspomagającej w pracy z dzieckiem z autyzmem – z doświadczeń młodego nauczyciela*, „Szkola Specjalna”, s. 375–379.
- Danielewicz D., Rola J., 2011, *Kompetencje społeczne rodzeństwa osób z autyzmem*, „Szkola Specjalna”, s. 32–41.
- Domagała-Zyśk E., 2018, *Dostosowanie lekcji języka angielskiego jako obcego do potrzeb uczniów z dysfunkcją słuchu w nauczaniu wczesnoszkolnym*, „Szkola Specjalna”, s. 12–20.
- Domagała-Zyśk E., Kłos-Dacka A., Zadrożniak M., 2017, *Uczenie się języka obcego przez osoby korzystające z implantów ślimakowych*, „Szkola Specjalna”, s. 17–27.
- Giermakowska A., 2012, *Ocena kompetencji słowotwórczej uczniów z trudnościami w czytaniu i pisaniu na poziomie edukacji wczesnoszkolnej*, „Szkola Specjalna”, s. 356–366.
- Gindrich P.A., 2019, *Uczeń niewidomy z dysleksją – zarys problemu*, „Szkola Specjalna”, s. 165–174.
- Grabias S., Kurkowski M., 2014, *Perspektywy badań, typologia zaburzeń, procedury postępowania logopedycznego*, [w:] *Logopedia. Teoria zaburzeń mowy*, Lublin, s. 15–71.
- Gruszczky-Kolczyńska E., 2017, *Tabletowe dzieci. Ile zła wyrządza małym dzieciom tablet reklamowany jako najlepsza zabawka dla twojego dziecka. Ku przestrodze dorosłym, którzy temu ulegają*, „Szkola Specjalna”, s. 325–334.
- Grzegorzewska M., 1924/1925, *Zamiast programu*, „Szkola Specjalna” 1.
- Grzywniak C., 2010, *Wpływ śladowych postaci przetrwałych odruchów na powstawanie trudności szkolnych – próba stawiania diagnozy*, „Szkola Specjalna”, s. 98–112.
- Gulip M., 2010, *Rzeczywistość szkolna dziecka z głęboko upośledzonym słuchem w integracji*, „Szkola Specjalna”, s. 47–51.
- Hackiewicz J., Tomczyszyn D., 2012, *Czytanie ze zrozumieniem uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim na przykładzie pracy w klasie V i VI ZSS w Białej Podlaskiej*, „Szkola Specjalna”, s. 367–371.

- Hryniewicka A., 2014, *Czasopismo „Szkoła Specjalna”*. Powstanie – Działalność – Perspektywy, „Człowiek – Niepełnosprawność – Społeczeństwo”, s. 127–142.
- Hryniewicka A., 2015, *Dziewięćdziesięciolecie czasopisma „Szkoła Specjalna”*. Część I, „Szkoła Specjalna”, s. 5–15.
- Hryniewicka A., 2015, *Dziewięćdziesięciolecie czasopisma „Szkoła Specjalna”*. Część II, „Szkoła Specjalna”, s. 85–100.
- Jauer-Niworowska O., 2010, *Wykorzystanie techniki obserwacji w diagnozie logopedycznej*. „Szkoła Specjalna”, s. 275–286.
- Jauer-Niworowska O., Strachalska B., 2011, *Badania logopedyczne i ich zastosowanie w praktyce diagnostyczno-terapeutycznej (zmiennosc realizacji elementów języka u osób z afazją i u osób z dyszartrią)*. „Szkoła Specjalna”, s. 264–270.
- Jaworska-Biskup K., 2009, *Wpływ rozumienia pojęć przez dzieci niewidome na nauczanie języków obcych*, „Szkoła Specjalna”, s. 25–34.
- Kajka N., 2018, *Trudności w nauce czytania i pisania u dzieci z ADHD*, „Szkoła Specjalna”, s. 212–218.
- Kołodziejczyk R., 2016, *Czynniki determinujące sytuację społeczną młodych kobiet z uszkodzeniem sluchu*, „Szkoła Specjalna”, s. 338–349.
- Konieczna I., 2015, *Problemy szkolne dzieci leworęcznych*, „Szkoła Specjalna”, s. 197–207.
- Konieczna I., Cichocka-Segiet K., 2016, *Proces wspierania dziecka ze specjalnymi potrzebami komunikacyjnymi w zakresie rozwijania kompetencji społecznych*, „Szkoła Specjalna”, s. 279–290.
- Kotowicz J., 2020, *Kompetencje w polskim języku migowym i umiejętność rozumienia czytanego tekstu u uczniów G/głuchych*, „Szkoła Specjalna”, s. 165–174.
- Kowalczyk Ł., 2020, *Jak wspierać w szkole jåkającego się ucznia?*, „Szkoła Specjalna”, s. 364–369.
- Krakowiak K., 2016, *Pedagogiczno-logopedyczna analiza projektu pt. „Model edukacji dwujęzycznej dzieci głuchych”*, „Szkoła Specjalna”, s. 26–40.
- Krzyszewska P., Mikołajewska E., 2020, *Przegląd i analiza metod terapeutycznych dedykowanych przetrwałym odruchom pierwotnym*, „Szkoła Specjalna”, s. 283–292.
- Krzymowska E., 2016, *Pomiędzy językami – tłumacz języka migowego w procesie kształcenia osób z uszkodzonym narządem sluchu na poziomie szkolnictwa wyższego*, „Szkoła Specjalna”, s. 205–212.
- Kucharczyk I., Dłużniewska A., 2016, *Wewnętrzne i zewnętrzne uwarunkowania a strategie uczenia się i osiągnięcia edukacyjne gimnazjalistów z dysleksją i bez specyficznych trudności w uczeniu się*, „Szkoła Specjalna”, s. 187–198.
- Kuracki K., Dłużniewska A., Kosewska B., 2016, *Uczestnictwo w kulturze popularnej a kompetencje społeczne i postawy twórcze uczniów z dysleksją i bez dysleksji w okresie adolescencji*, „Szkoła Specjalna”, s. 256–268.
- Lewandowska M., 2015, *Aparaty sluchowe i inne urządzenia wspomagające słyszenie dzieci z uszkodzonym narządem sluchu – co powinien wiedzieć nauczyciel*, „Szkoła Specjalna”, s. 131–141.
- Łałajewa I., 2009, *Diagnoza różnicująca zaburzenia mowy u dzieci z alalią i niepełnosprawnością intelektualną*, „Szkoła Specjalna”, s. 184–191.
- Maculewicz A., 2019, *Wczesna terapia surdologopedyczna w aspekcie stymulacji rozwoju dziecka z niepełnosprawnością sluchową (opis indywidualnego przypadku)*, „Szkoła Specjalna”, s. 278–283.
- Masłowska M., 2020, *Funkcjonowanie uczniów z lekką niepełnosprawnością intelektualną w wieku wczesnoszkolnym w zakresie komunikacji werbalnej*, „Szkoła Specjalna”, s. 264–272.
- Matasek M., 2010, *Wpływ Metody Ruchu Rozwijającego Weroniki Sherborne na rozwój społeczny dzieci z wadą sluchu w wieku przedszkolnym*, „Szkoła Specjalna”, s. 132–138.

- Michalik M., Milewski S., Kaczorowska-Bray K., Solak A., 2018, *Jak szybko mówią dzieci niepełnosprawne intelektualnie*, „Szkola Specjalna”, s. 102–113.
- Mikołajczak-Matyja N., 2011, *Definicje sformułowane przez niewidomych i widzących jako przyczynek do rozważań nad zjawiskiem werbalizmu*, „Szkola Specjalna”, s. 325–336.
- Olechowska A., 2015, *Profilaktyka trudności w nabywaniu umiejętności językowych w szkole – w jaki sposób w przedszkolu lepiej przygotować dzieci do nauki czytania i pisania*, „Szkola Specjalna”, s. 101–112.
- Olempska-Wysocka M., 2017, *Strategie wczesnego wspomaganie rozwoju dziecka z wadą słuchu*, „Szkola Specjalna”, s. 96–103.
- Pardej K., 2016, *Logopeda – wzorzec i rola terapeuty w procesie wczesnej edukacji*, „Szkola Specjalna”, s. 371–382.
- Pawłowska-Jaroń H., 2009, *Wykorzystanie komputerowego badania wzroku i słuchu w diagnostyce poziomu funkcji percepcyjnych warunkujących proces czytania i pisania – porównanie wartości diagnostycznej Programów Widzę, Słyszę i Skali Rzyzka Dysleksji*, „Szkola Specjalna”, s. 346–357.
- Pawłowska-Jaroń H., 2010, *Płodowy zespół alkoholowy – zagadnienia mowy i percepcji*, „Szkola Specjalna”, s. 113–120.
- Piotrowska-Madej K., 2014, *Program „Kształtowanie kompetencji komunikacyjnych opartych na rozwoju sensomotorycznym”*, „Szkola Specjalna”, s. 44–52.
- Piotrowska-Madej K., Żychowicz A., 2014, *Wyniki programu „Kształtowanie kompetencji komunikacyjnych w oparciu o rozwój sensomotoryczny”. Część II*, „Szkola Specjalna”, s. 122–134.
- Pirttinen K.J., 2013, *Stan mowy i funkcjonowanie emocjonalno-społeczne osób z niedokształceniem mowy pochodzenia korowego*, „Szkola Specjalna”, s. 106–115.
- Pleskot A.M., 2018, *Od sprawności motorycznej do nauki pisania – rozwiązania praktyczne*, „Szkola Specjalna”, s. 281–291.
- POL-index serwis informacyjny. Pobrano 6.11.2021 z lokalizacji Witryna sieci Web firmy POL-index: <http://pci-www.vls.icm.edu.pl/polindex/info/polski-wspolczynnik-wplywu/typy-artykulow>.
- Przybyszewska J., 2011, *Obsługa czy samoobsługa?*, „Szkola Specjalna”, s. 371–376.
- Przybyszewska J., 2011, *Sprawne ręce*, „Szkola Specjalna”, s. 56–62.
- Rostkowska J., Wojewódzka D., Kupisiewicz M., 2019, *Zaburzenia przetwarzania słuchowego – algorytm postępowania diagnostyczno-terapeutycznego*, „Szkola Specjalna”, s. 363–373.
- Sak M., 2010, *System migany w nauczaniu głuchych i słabosłyszących – możliwości zastosowania i perspektywy rozwoju*, „Szkola Specjalna”, s. 121–127.
- Skalbania B., 2016, *Hipoteza deficytu mózdkowego w etiologii dysleksji rozwojowej – implikacje diagnostyczno-terapeutyczne*, „Szkola Specjalna”, s. 97–104.
- Szmulc R., Bieńkowska K., 2011, *Terapia dzieci z wadą słuchu i tracheostomią – analiza przypadku*, „Szkola Specjalna”, s. 122–130.
- Walczak-Człapińska K., 2020, *Dziecko z niedokształceniem mowy o typie afazji – zarys problematyki*, „Szkola Specjalna”, s. 245–254.
- Wołoskiuk B., 2014, *Rola nauczyciela w rozwoju mowy dziecka*, „Rozprawy Społeczne”, s. 14–19.
- Zielińska M., 2020, *Terapia ręki jako holistyczna forma wsparcia uczniów z obniżoną sprawnością motoryki małej*, „Szkola Specjalna”, s. 293–297.